

Avlonyalı Ferid Paşa, Bir Ömür Devlet

Abdulhamit Kırmızı

İstanbul, Klasik Yayınları, 2014, 529 sayfa, ISBN: 978-605-5245-28-3

Talha Burak ÜNLÜ*

İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi olan Doç. Dr. Abdulhamit Kırmızı, biyografi tarzındaki bu eserinde 1898-1908 yılları arasında hizmetleri ile ön plana çıkmış bir Osmanlı devlet adamı olan Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'nın hayatını kaleme almıştır. Eser, on beş bölümden ("Eski Sadrazamın Konağı", "Arnavut Beylerin Dünyası", "Girit-Bosna-Bulgaristan-Diyarbakir: İlk Görevler", "İstanbul yılları", "Konya Valiliği", "Teftiş Gezileri ve Vilayet Raporları", "Ferid Paşa Sadrazam", "Rumeli Islahatı İçin Artan Baskılar", Temmuz 1908: Göz gözü görmüyor / Bir ihtilal mi var", "Ferid Paşa'nın İlişkiler Ağı", "Valiler ve Vilayetler", Ferid Paşa ve Ermeni Meselesi", "1908'den

sonra: Yeniden İktidara Gelme Mücadelesi", "Dahiliye Nazırı olarak İstanbul'a Dönüş", "Bir Muhalifin Gurbette Ölümü", Sonsöz ve Teşekkür bölümlerinden) oluşmaktadır.

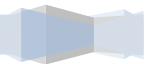
Ferid Paşa hakkında elle tutulur bir çalışma olmaması eserin önemini daha da arttırmıştır. Eserin Sultan İkinci Abdülhamid döneminin iç ve dış olaylarına ışık tutarak dönemin anlaşılmasında önemli rol oynadığını ve Avlonyalı Ferid Paşa'yı her yönüyle ele alıp en ince ayrıntılara dahi girdiğini söyleyebiliriz.

Yazının başında eserin türü olarak biyografi olduğunu söylemiştik. Fakat bilinenin aksine kitap klasik biyografi tarzının dışında yazılmıştır. Avlonyalı Ferid Paşa'nın doğumuyla değil, Avlonya şehrinin özellikleri ve hanedanın kökenine inilerek kitaba başlanılmıştır. Yine klasik biyografinin dışına çıkılarak özneyi ön plana çıkaran bir anlatımın varlığından söz edebiliriz. Tarihi anlatırken kuru, sadece olanın anlatılıp bırakıldığı sık anlatıların dışına çıkılıp, insan merkezli, ruhu ön plana çıkaran sürükleyici bir roman havasıyla yazılmış bir eser olduğunu söylersek hata yapmış olmayız.

Kitap, tematik usule uygun olarak tanzim edilmiştir fakat aynı nizam kronoloji hususunda bulunmamaktadır. Bu da olumsuz bir nitelik olarak algılanmamalı, amacına uyması açısından böyle bir yazımın elzem olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yararlanılan kaynaklar bakımından eser oldukça zengindir. Bu kaynaklara bakıldığında karşımıza İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Londra Ulusal Arşivi, Durham Üniversitesi (İngiltere) Arşivi, İstanbul Şehir Üniversitesi Tarık Toros Arşivi, el yazmaları, yayınlanmış belgeler, çeşitli makale, kitap, tez, dergi ve gazeteler çıkmakta olup bu çeşitliliğin eserin özgünlüğüne katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışmada, Avlonya'nın tarihi hakkında bilgi verilmiş, buranın Osmanlı idari bünyesine en evvel dahil olan Arnavut şehirlerinden birisi olduğunun altı çizilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1537 yılında Korfu üzerine bir sefere çıkmaktayken bu esnada Avlonya'da kaldığı ve burada Venedik saldırılarına karşı bir kale inşa edilmesini emrettiği belirtilir. Eserde, Evliya Çelebi'nin gözünden de bu kaleye bakılmıştır. İçkale olarak kullanılan bölümün kule kısmı ayrıntısıyla anlatılmış, Evliya Çelebi; bu kulenin Selanik'teki Kalamarya Kulesi'ne, yani meşhur Beyaz Kule'ye benzetmiştir. Koca Mimar Sinan tarafından inşa edilen bu yapının dışkale bölümünde ise kiremitli, avlusuz, bağ ve bahçesiz üç yüz tane oldukça dar ve eski ev olduğunu ve burada çarşı-pazar, han, hamam olmadığı ifade edilmiştir. Bu kalenin doğuya ve batıya açılan iki de kapısı olduğu belirtilir.

Ferid Paşa'nın kökenine de inilen eserde, onun Avlonyalı olarak anılacak olan hanedanın atası olan Sinan Paşa'nın torunlarından olduğu belirtilir. Avlonyalı Ferid'in atası olan Sinan Paşa'nın II. Bayezid'in damadı ve aslen Konyalı olduğu, kendisinin 1580 yılında sancakbeyi olarak Avlonya'ya yerleştiği ve 1503 yılında bir deniz savaşında şehit düştüğü ifade edilmiştir. Sinan Paşa'nın torunları olan Avlonyalıların nesiller boyunca Osmanlı Devleti'nde önemli mevkilere gelerek hizmet ettikleri söylenir.

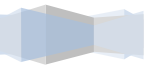
Ferid Paşa'nın babası Mustafa Nuri Paşa'ya da değinilen eserde, bu kişinin Tanzimat bürokrasisi içerisinde taşralı bir idareci olduğu geçer. Ferid'in babası zaman içerisinde önemli görevlere terfi edilmiştir. Mustafa Nuri Paşa'nın Ferid'den başka üç çocuğunun daha olduğu (Neşet, Süreyya, Namık) ve bunların da Osmanlı Devleti'nde önemli görevlerde buldukları bildirilmiştir. Ferid Paşa'nın İsmail Kemal'in de 1900'de Sultan II. Abdülhamid tarafından Trablusgarb Valiliği'ne atandığı belirtilir. Bu uygulamaya yani uzak diyarlara atanmalara baktığımızda genellikle muhalif kişilerin başına geldiğini biliyoruz. İsmail Kemal'in de muhtemelen bu durumdan dolayı Trablusgarb'a gitmeden Avrupa'ya kaçtığı ifade ediliyor.

Avlonyalı Ferid Paşa'nın ne zaman doğduğu konusunda belirsizlikler olmasına karşın, oğlu Celaleddin Paşa'ya göre 1851'de doğmuştur. Ferid Paşa, tarihten de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden birinde doğmuştur. Bu dönemde iç karışıklıkların ve kopuşların olduğu aşikardır. Devlet, bu zorlu dönemde yeniden dirilmek için reformlar yapıyordu. Avlonyalı'nın böyle bir atmosferde görev alması ve devlete hizmet etmesi aslında onun önemini bir kat daha arttırmıştır.

Avlonyalı Ferid Paşa, eğitim hayatına kendi memleketindeki sıbyan mektebi ile başlayıp sonrasında ise Yanya'ya giderek rüşdiye mektebine devam ettiği belirtilir. Ardından Rum idadi mektebine giden Ferid'in burada sekiz sene eğitim gördüğü ve bu eğitimin son derece kaliteli olduğu ifade edilir. Arapça, Fransızca, Türkçe, İtalyanca ve Rumca gibi dilleri hem konuşup hem de yazabildiği ifade edilir ki bu onun bürokrasinin içerisindeki gelişimini de şüphesiz etkileyecektir.

Görev hayatına Girit'te başlayan Avlonyalı'nın burada Girit Valisi'nin maiyyetinde yer aldığı belirtilir. Girit'ten sonra Bosna ve Bulgaristan'da da birçok görev yürütecek olan Ferid Paşa ardından Diyarbakir'de adliye müfettişliği görevine getirilmiştir. Eserde, özellikle doğu bölgelerindeki iç karışıklık nedeniyle Ferid Paşa'nın en çok zorlandığı bölgelerden birinin buralar olduğunun altı çizilir. Diyarbakir'den sonra Mardin'de görevi gereğince hapishanelerin nizamı için uğraşan Ferid Paşa, bu sırada babasının sürgün haberi ile sarsılmıştır.

Avlonyalı'nın doğudaki zor günlerinden sonra İstanbul'a geldiği ve burada Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi azası olduğu ifade edilmiştir. Kitapta yer alan son derece ilgi çekici notlardan bir tanesi de Avlonyalı Ferid'in Diyarbakir Valiliğine getirilecek iken ahlak vasıflarının yetersiz olduğu gerekçesiyle bu kararın reddedilip, iki sene sonra Konya Valisi olduğu ayrıntısıdır. Burada yazar, devlet adamlarının kendi aralarındaki husumetleri nedeniyle böyle bir olayın yaşandığı doğrultusunda bilgi vermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi daha sonradan Konya Valisi olan Ferid Paşa, buradaki iç meseleler hakkında demiryollarından ziraate, hayvancılıktan ormanlara kadar birçok reformun öncülüğünü yapmıştır. Özellikle eğitim alanında köklü reformlar yapan Avlonyalı Ferid Paşa'nın evlerin de son derece modern görünümlü yapılar olmasını istediği ve bu yönde adımlar attığı belirtilmiştir. II. Abdülhamid'e sadakatiyle de ön plana çıkan Ferid Paşa, Sultan Abdülhamid'in en önemli ve gözde valilerinden birisi haline gelmiştir.

Eserde, Avlonyalı'nın dini düşüncelerine dair bilgiler de mevcuttur. Ferid Paşa'nın Nakşi olup olmadığı konusuna ayrı bir başlık açılan çalışmada, onun Nakşibendi olduğuna dair bulgular olduğuna işaret edilir.

Sonrasında hayatının en önemli görevli olan sadrazamlık makamına gelen Avlonyalı Ferid Paşa'nın Avrupalı sefirlerle ilişkileri ve Rumeli'deki sıkıntılı dönem anlatılır. Sadrazamlığı süresince Sırlar, Yunanlar, Bulgarlar ve Arnavutlar kendi aralarında bir egemenlik mücadelesi verirler. Bu da Avlonyalı'ya olumsuz bir şekilde yansıyor, onu uğraştırır. Bu dönemde Sultan Abdülhamid ile zaman zaman ters düşen Ferid Paşa, örneğin, Arnavutlara karşı yumuşak davranılması gerektiğini savunan Padişahın aksine onların sert bir şekilde bastırılması görüşünü savunmuştur.

Eserin satır aralarına baktığımızda biyografi türünde yazılan eserlerde genellikle başvurulan öznenin hatasız olduğu ve bir istikrar abidesi olarak yansıtılan varlığının aksine Avlonyalı bu çalışmada yeri gelince eleştiriliyor.

Yazının başlarında belirttiğimiz gibi Ferid Paşa'nın üç kardeşi vardı. Bu kardeşlerden Süreyya Bey ve kuzeni İsmail Kemal gibi Arnavutçuluk fikrine kapılmıştır. Avlonyalı, tıpkı sülalesindeki birçok örnek gibi, Osmanlı devlet bürokrasisi içerisinde terfiler alıp önemli görevlere geldikçe fikirlerinin Arnavutçuluktan uzaklaşıp biraz daha merkeze entegre olduğunu görüyoruz. 1908 yılından sonra ise durum biraz değişir. Jön Türkler ile zaman zaman ters düşen Ferid Paşa bu dönemde zıtlıklardan birini daha yaşamıştır. Ferid Paşa, Arnavutluk'un bağımsızlığına dahi katkı sağlayacaktır.

Avlonyalı Ferid Paşa, Abdülhamid'in gözdesi iken 1908 ihtilali sürecinde ona ters düşen fikirleri nedeniyle görevinden alınır. Meşrutiyet devrinde yine çeşitli devlet görevlerine getirilir. Zamanla İttihatçılarla da ters düşecek olan Ferid Paşa, hayatının son dönemlerinde ülkeye dönememiş, sürgünde (İtalya'da) vefat etmiştir.

Eserde, vakalara dair belgeler, diplomatik yazışmalar zengin ve yerinde kullanılmıştır. Eser, fotoğraf yönünden de oldukça zengindir. Döneme ışık tutması açısından son derece önemli olan bu eseri Sultan İkinci Abdülhamid dönemi, 19. ve 20. yüzyıllar Osmanlı bürokrasisi, vilayetlerdeki işleyiş, iç meseleler, Balkanlardaki karışık durum, Arnavutların bağımsızlığı ve II. Meşrutiyet ile ilgilenen herkesin ve özellikle tarihçilerin okuması tavsiye olunur.

